

**DÜNYA İLETİŞİMİNDE LATİN ALFABESİNİN KAZAK HALKINA
SOSYO- KÜLTÜREL AÇIDAN ETKİSİ VE ROLÜ
IMPACT AND ROLE OF THE LATIN ALPHABET TO KAZAKH
PEOPLE IN TERMS OF SOCIO-CULTURE IN GLOBAL
COMMUNICATION**

Halil ÇETİN*

Özet

Her halkın yaşamında değişim süreçleri vardır. Bu süreçlerden bir tanesi de alfabe değişikliğidir. Alfabe bir milletin sadece dil özelliklerinin yansması ve ifadesi değil aynı zamanda da o halkın kültürel yaşamının izleri ve yansmasıdır. Yaşanılan siyasi ve coğrafi değişiklikler bazen halkın yaşamında da değişikliklere yol açmaktadır. 1920’li yıllarda Sovyet Rusya’nın egemenliği altında yaşayan Türkler arasında başlayan Latin alfabesi esaslı “Yeni Türk Alfabesi”ne geçiş tartışmaları, 1930’da hemen hemen bütün Türklerin “Birleştirilmiş Yeni Türk Alfabesi”ni kabul etmesi ve kullanması kararı ile sonuçlanmıştır. Bu sonuçlar, sosyo-kültürel değişimler ortaya çıkarmıştır. Bu makalede Kazak halkının yaşamında Latin alfabesinin sosyo-kültürel açıdan nasıl tesir ettiği ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Alfabe, Kültür, Dünya İletişimi, Edebi Etki.

Abstract

There are change processes in every public life. One of these processes is the change of the alphabet. The alphabet is not only the reflection and expression of the language characteristics of a nation, but also the traces and reflections of those people's cultural life. The political and geographical changes that have been experienced sometimes lead to changes in people's lives. In 1920s, the debates which started among Turks living under the domination of Soviet Russia on transition to the Latin alphabet “The New Turkish Alphabet” resulted in the decision of almost all of the Turks’ use and acceptance of the new Turkish alphabet in 1930. These results have revealed socio-cultural changes. This article will discuss how the Latin alphabet influences the socio-cultural aspects of Kazakh people's lives.

Key words: Alphabet, Culture, Global Communication, Literary Impact.

Giriş

Alfabe, her milletin kendisine özgü veya başka halkaların kullandığı alfabelerle iletişimini sağlar ve edebi düşüncelerini, dil gücünü ifade eder. Milletler tarihsel süreç içerisinde birden fazla alfabe kullanmış olabilir veya tek bir alfabe ile kültürel düşünce dünyasını ifade etmiş olabilir. “1920’li

*Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Öğretim Görevlisi, Kentav-Kazakistan.
E-mail: halil.cetin@ayu.edu.kz

yıllarda Sovyet Rusya'nın egemenliği altında yaşayan Türkler arasında başlayan Latin alfabesi esaslı "Yeni Türk Alfabesi"ne geçiş tartışmaları, 1930'da hemen hemen bütün Türklerin "Birleştirilmiş Yeni Türk Alfabesi"ni kabul etmesi ve kullanması kararı ile sonuçlanmıştır" (Arslan, 2009, 357). Ortak dil ve kültür oluşturma yolunda atılmış olan bu adım zamanla değişikliğe uğramıştır.

Son yıllarda siyasi ve ekonomik anlamda gelişme gösteren Kazakistan, alfabe değişikliği konusunda da önemli bir adım atmıştır. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, 12 Nisan'da resmî internet sitesinde yayımlanan "*Oryantasyon: Geleceğin Manevi Canlanması*" isimli makalesinde, Kazakistan hükümetine 2017 yılı sonuna kadar Kazak Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçiş için hazırlanma talimatı vermiştir. Bu talimatla bitlikte Kazak halkının da hayatında bazı değişikliklerin yaşanacağı görülmektedir. Örneğin;

- a. Toplumsal yaşam alanlarında kullanılan tabela ve mağaza isimlerinin değiştirilmesi.
- b. Alfabe değişikliği ile kültürel yaşamdaki değişiklikler.
- c. Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçiş sürecinde eğitimde meydana gelen değişiklikler.
- d. Halkın yeni alfabe ile günlük yaşama alışmasındaki değişiklikler.
- e. Ekonomik hayatta oluşan geçiş dönemi (iş yapılan şirketlerle yazışma ve haberleşmede oluşabilecek geçiş aşamaları) süreci.
- f. Ticaret hayatındaki iletişim ve yazışmalarda ortaya çıkabilecek bazı zorlukların atlatılması süreci.
- g. Dünya ile entegre olma sürecinde oluşacak değişiklikler.
- h. Edebi dilde yazılan eserlerin alfabe değişikliği ile uğradığı değişim ve oluşumlar.
- i. Edebi hayattaki alfabe değişikliği sonucunda, halkın yeni alfabe ile yazılan eserlerin okunmasına alışma süreci.
- j. Uzun yıllar Kiril alfabesi ile dile getirilmiş milli kültür, yeni değişiklik ve dönüşüm sonucu Latin alfabesi ile ifade edilmesi söz konusu olmuştur. Bu da aynı zamanda bir nevi kültürel değişim oluşmasına sebep olmaktadır.

Alfabe değişikliği hakkında, "2017 yılının sonu itibarıyla bilim adamları ve akıl insanlarla yapılacak toplantıların ardından tek standartta Latin alfabesi esasında yeni bir Kazak alfabesinin hazırlanması gerektiğini dile getiren Nazarbayev, 2018'de ortaokul kitaplarının Latin alfabesi ile yayınlanması gerektiğini belirtmiştir" ("Latin Alfabesi", 2018). Latin alfabesine geçişin ilk döneminde hem Kiril hem Latin alfabesi kullanılması

planlanırken, 2025 yılına kadar bütün kitaplar, dergi ve resmî belgeler Latin alfabesi ile yayınlanmaya çalışılacaktır.

Latin alfabesine geçişe bakacak olursak, “Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Türk cumhuriyetlerinin bazıları Türkiye’nin de destek ve teklifiyle alfabe konusunda yeni adımlar atmıştır. Azerbaycan, Şubat 1992’de Latin alfabesine geçerken, Türkmen Parlamentosu 12 Nisan 1993’te 2000 yılına kadar kademeli olarak Latin alfabesine geçme kararı almış ve bunu gerçekleştirmiştir. Özbekistan ise Eylül 1993’te Latin alfabesine geçme kararı almıştır. Bugün bu üç Türk cumhuriyeti de geçiş sürecini tamamlamış ve “Otuz Dört Harfli Çerçeve Türk Alfabesi”nden farklı birkaç harf dışında Latin esaslı alfabeği tüm alanlarda kullanmaya başlamıştır (Özkan, 2007: 93-94). Bu geçişe Kazakistan’da eklenince, Türk dünyasında hem kültür birliği hem de dil birliği açısından önemli bir aşamadır diyebiliriz.

Nursultan Nazarbayev’in aldığı bu karar Kazak halkının gücüne güç katacak ve onları dünya ile daha kolay iletişime geçip takip etme konusunda faydalı olacaktır. Çünkü ortak alfabe olması yazılan eserlerin ortak çalışmalara zemin hazırlayacağı ve ortak projelerin üretilmesinde daha yararlı olacağı görülmektedir.

Latin alfabesine geçiş sosyo-kültürel yaşamda da bazı değişikliklere neden olmaktadır. Örneğin bu değişiklikle genç nesil artık Rusça’nın etkisinde gittikçe uzaklaşma sürecine girerken, ana dilde ise daha da yakın ifade gücüne sahip olacaktır. Halk arasında ortak dil kullanımı yaygınlaşacak ve böylece de iletişim daha kolay hale gelecektir. Aynı zamanda yerel dil güçlendikçe diğer Türk toplulukları ile iletişim ve ortak çalışmalar daha da artacaktır.

Kazak dilinin Latin alfabesine geçecek olması, Kazak halkının manevi yönden daha güçlü bir yapıya sahip olmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda da dünyada meydana gelen bilim ve eğitim sistemlerini daha kolay takip edip anlaması açısından da önemli bir değişim olduğu görülmektedir. Halkın kültürel yaşamındaki değişikliklerde bu alfabe geçişi ile değişime uğrayacaktır. Örneğin başka Latin alfabesini kullanan ülkelerdeki kültürel olayların takip edilerek kendi kültürleri ile etkileşime geçerek ortak kültür ve değişim yaşanmaları meydana gelecektir.

Kazak halkının yeni alfabeğe geçişinde yaşanılacak bazı durumlar hakkında E. E. Tileşov (Tileşov, 2017: 23), Latin alfabesine geçsek, günümüzde yazılan eserlerin okumakta zorlanmalar olacaktır. Bu eserlerin yeni geçilen alfabe ile anlaşılmasının ve okunmasının biraz zaman alacağına

dair düşünceler vardır. Kiril okumasındaki ses ve vurgu özellikleri Latin alfabesinde aynı olmayışı dile getirilmiştir. Bu açıdan da bakıldığında, halkın yaşamında ve edebi hayatta soyo-kültürel açıdan değişimler ve zorluklar olacaktır. Ama bu her milletin yaşamında karşılaştığı bir durumdur. Ancak zaman geçtikçe ortak alfabe ile Kazak halkı ileriye dönük ve ortak kültürel çalışmalar konusunda daha hızlı ilerlemeler kaydedecektir.

Dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Kazak halkı Kiril yazısını kullanmakta ve Doğu Türkistan'da yaşayan Kazaklarda ise Arap yazısını kullandıkları bilinmektedir. Aynı zamanda da Batı ülkelerinde yaşayan Kazak halkının Latin alfabesini kullandığı dikkat çekici bir durumdur. Bu durum ortak bir ifade eksikliği ile iletişim eksikliklerine neden olmaktadır. Bu farklı yerlerde yaşayan Kazaklar Kazakça konuşurken yazma dillerinde ise ortaklık söz konusu değildir. Bu farklılık Kazak halkının birbirinden uzak kalmasına neden olmaktadır. Ortak kültür değerlerinin de ifadesinde birtakım zorluklar oluşturmaktadır. Ancak Latin alfabesine geçiş ile bu karmaşa ve dünyada yaşayan Kazak halkının ortak ifade şeklini güçlendirecektir diyebiliriz.

Sonuç

Latin alfabesine geçiş süreci ilk başta sosyo-kültürel açıdan bazı değişiklikler ve zorluklar ile karşılaşılabilceği görülmektedir. Ancak Türk dünyası ile ortak kültürel değer ve toplumsal birlikteliğin oluşmasında önemli bir adımdır. Dünyada bilim ve teknoloji dili Latin alfabesi ile yapılmaktadır. Kazak halkı da bu teknolojik hareketliliği ve ilerlemeyi Latin alfabesine geçişle çok daha kolay ve hızlı takip edebileceklerdir. Yerel dilin de güçlenmesi açısından Latin alfabesine geçiş önemli bir değişim sürecidir. Genç neslin Kazak kültürel düşünce yapısını dünyanın kullandığı ortak kabul gören alfabelerden birisi ile ifade etmeye yolunda ilerlemeleri hızla kaydedecektir. Türk dünyasındaki edebi eser ortaklı aracılığıyla bu ülkeler arasındaki kültür ve sosyal durumlarda alfabe değişikliği sayesinde daha kolay anlaşılması yolunda yardımcı olacaktır. Latin alfabesi, Kazak halkını sosyo-kültürel açıdan ileri bir seviyeye taşıyacak ve dünyaya açılan bir ifade gücünün kapısı olacaktır.

Kaynakça

- ARSLAN, Betül. (2009). "Sovyet Rusya Hâkimiyetinde Yaşayan Türklerin Ortak 'Birleştirilmiş Türk Alfabesi'nden 'Rus Kiril' Alfabesine Geçirilmesi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 16. S. 40. s. 357-374.
- ÖZKAN, İsa. (2007). "Bağımsızlıklarının 15. Yılında Türk Cumhuriyetlerinde Eğitim ve Sosyal Değişme", *ATO-Türk Ocağı Yayınları*, s. 93-94.

Н. Çetin. Dünya Petişiminde Latin Alfabesinin Kazak Halkına...

“Nazarbayev, *Kazakistan’ın Latin Alfabesine Geçişini İlan Etti*”, *Kırım Haber Ajansı*, 12 Nisan 2017. (http://insamer.com/tr/turk-cumhuriyetlerinin-alfabe-mucadelesi-ve-kazakistanin-harf-devrimi-karari_652.html). (Erişim: 23.05.2018).

TİLEŞOV, E.E. (2017). *Әліпби таңдау: тіл табиғатын сақтау, түркілік тұтастық және әлемдік ақпараттық кеңістік*, Тамыры терең әліпби: жалпы түркілік бірегейліктің мызғымас негізі, халықаралық ғылыми-практикалық конференция, s.23-27.

Түйіндеме

Әр адамның өз өмірінде өзгерістер процесі бар. Бұл процестердің бірі әліпбидің өзгеруі. Әліпби – тек ұлттың тілдік сипаттамаларының көрінісі ғана емес, сонымен бірге осы адамдардың мәдени өмірінің іздері. Саяси және географиялық өзгерістер кейде адамдардың өміріне де өзгерістер әкеледі. Кеңестік Ресейдің қол астында өмір сүрген түркі халықтарының арасында 1920 жылдары басталған латын әліпбиіне негізделген «Жаңа әліпбиге» көшу туралы пікірталас 1930 жылы барлық түркі халықтарын «Бірыңғай жаңа алфавит» қолдануға шешім қабылдады. Бұл нәтижелер әлеуметтік-мәдени өзгерістерге жол ашты. Бұл мақалада латын алфавитінің қазақ халқының әлеуметтік-мәдени аспектілеріне әсері туралы сөз болады.

Кілт сөздер: Алфавит, мәдениет, әлемдік коммуникация, әдеби әсер.

(Çetin X. Әлемдік байланыста латын әліпбиіне өтудің қазақ халқының әлеуметтік-мәдени жағына әсері және маңызы)

Резюме

В жизни любого человека проходит процесс изменений. Один из них – замена алфавита. Алфавит – это не только отображение языкового характера нации, но и следы культурной жизни этих людей. Политические и географические изменения тоже вносят некоторые коррективы в человеческие жизни. В 1920 г. среди представителей тюркских народов, находящихся под гнетом Советской России, шли активные дебаты по переходу на новый латинский алфавит, а в 1930 г. было принято решение принять и использовать «Единый новый алфавит», что открыло дорогу для различных социально-культурных изменений. В статье рассматриваются влияние латинского алфавита на социально-культурные аспекты казахского народа.

Ключевые слова: алфавит, культура, мировая коммуникация, литературное влияние.

(Çetin X. Значение и социально-культурное влияние латинского алфавита на казахский народ в условиях мировой коммуникации)